

Recenzja dysertacji doktorskiej Jolanty Anny Mierzejewskiej pt.

*Duchowość nazaretańska w ujęciu bł. Marii od Pana Jezusa Dobrego Pasterza -
Franciszki Siedliskiej (1842 -1902)*

Jedna duchowość chrześcijańska znajduje niezliczone formy swego wyrazu. Istnieją racje, dla których można mówić o jednej duchowości chrześcijańskiej, oraz racje uzasadniające wielość form życia duchowego. O tym, że duchowość chrześcijańska w istocie jest jedna, rozstrzyga fakt osoby Jezusa Chrystusa, który głosił jedną Ewangelię dla wszystkich pragnących żyć życiem duchowym, a także założony przez Niego jeden, święty, powszechny i apostołski Kościół, jako Jego Mistyczne Ciało i Lud Boży. Podstawę jedności duchowości chrześcijańskiej należy upatrywać także w strukturze osobowościowej człowieka, który we wszystkich jej wymiarach: intelektualnym, emocjonalno-wolitywnym i behawioralnym, poszukuje transcendencji.

Jednak Sobór Watykański II kilkakrotnie wypowiedział się o różnych stylach czy formach życia duchowego. Teologowie wskazują zarówno racje teologiczne jak i antropologiczne zróżnicowania form życia duchowego. Różnorodność dróg i form życia duchowego jest czymś istotowym i przynależącym do samej natury Ewangelii, można zatem twierdzić, że jest tyle duchowości, ile osób. Wynika to ze zróżnicowanego doświadczenia wiary poszczególnych jednostek. Wypracowano nawet kilka kryteriów specyfikacji poszczególnych duchowości, biorąc pod uwagę głównie uwarunkowania, w jakich żyje chrześcijanin, jak np. etniczno-geograficzne, np. chrześcijańskiego Wschodu lub Zachodu, doktrynalne, (np. duchowość pasyjna, pentekostalna, maryjna, itp.), ascetyczno-praktyczne, akcentujące określone praktyki ascetyczne, związane z poszczególnymi cnotami (wspólnotowa, pokutna, modlitewna), antropologiczno-psychologiczne, wg którego takie dane, jak: płeć, wiek, temperament, stan życia itp. wyróżnia się np.: d. kobiety lub mężczyzny, dzieci i młodzieży, dorosłych lub starców, historyczno-chronologiczne (duchowość czasów apostołskich, pierwszych wieków, średniowiecza, baroku, współczesna). Istnieje również kryterium

zakonodawców i fundatorów lub szkół duchowości, które upoważnia do mówienia o d. bazylikańskiej, augustiańskiej, benedyktyńskiej, dominikańskiej, franciszkańskiej, karmelitańskiej, ignacjańskiej i innych. Pani Anna Mierzejewska skupiła się na duchowości nazaretańskiej, co sugerowałoby przynależność tej problematyki do kryterium doktrynalnego, jednak przedmiot formalny dysertacji umiejscawia ją również w kryterium zakonodawców, ponieważ duchowość nazaretańska ukazana jest na przykładzie Franciszki Siedliskiej, założycielki zakonu. Należy niniejszą dysertację przyjąć z wielkim uznaniem, ponieważ dogłębnie, z wielu stron opisała duchowość nazaretańską jako taką – aby potem przejść do jego szczegółowego i oryginalnego ujęcia według Polskiej mistyczki. Problematyka podjęta w pracy jest aktualna również dlatego, że wiele różnych inicjatyw pastoralnych skierowanych do rodzin przeżywa w ostatnim czasie pewien renesans. Praca niniejsza, jej temat i tak głębokie jego ujęcie niewątpliwie może wartość praktyczną i pastoralną – stanowi swego rodzaju leksykon rozległej wiedzy o duchowości nazaretańskiej dla wszystkich, którzy chcieliby swoją wiedzę na ten temat poszerzyć.

OCENA STRUKTURY PRACY

Dysertacja składa się z pięciu rozległych rozdziałów, a także Zakończenia, licznych Aneksów: Apokryfów, opisów Odkryć archeologicznych, Magisteriów – innych opracowań, które autorka zdecydowała się umieścić. Na końcu są także „Dodatki”: Pierwsze Konstytucje, Spis treści Konstytucji oraz Animadversiones.

Rozdział pierwszy poświęcony jest Źródłom duchowości nazaretańskiej: autorka zapoznaje nas tu ze spojrzeniem biblijnym na Świętą Rodzinę, Znaczeniem nazw „Nazaret” i „nazarejczyk”, etymologią tego słowa itd. Omówiona jest także Święta Rodzina w Ewangelii św. Mateusza oraz Święta Rodzina w Ewangelii św. Łukasza. W drugiej części tego rozdziału spotykamy Spojrzenie na Świętą Rodzinę od strony apokryfów. Rozdział II zatytułowany jest „Święta Rodzina widziana oczami Marii od Pana Jezusa Dobrego Pasterza i opisani są pojedynczy Członkowie tej Rodziny. Omówiona jest dalej Święta Rodzina jako wspólnota. Rozdział przedstawia źródła inspiracji duchowością nazaretańską Franciszki Siedliskiej w ujęciu chronologicznym. Mamy zatem tutaj Spojrzenie chronologiczne, Inspirację dopełniającą, treści z rekolekcji, konferencji i nauk, pisarzy ascetycznych i lektury duchowe.

Z kolei Rozdział IV nazwany jest „Kierownicy duchowi a droga inspiracji duchowością nazaretańską Franciszki Siedliskiej”. Mamy tu omówiony najpierw okres najwcześniejszy w

życiu Franciszki Siedliskiej, potem okres poprzedzający, czas przełomu a wreszcie czas dojrzałości w powołaniu. Rozdział V najpełniej rozwija tezę dysertacji a nawet „Główne aspekty duchowości nazaretańskiej w ujęciu bł. Franciszki Siedliskiej. Do tych aspektów autorka zaliczyła: Pojęcie i elementy nazaretańskiej duchowości, mistykę Nazaretu – Doświadczenie mistyczne – okres pierwszy, Doświadczenie mistyczne – okres drugi, Nadzwyczajne łaski na drodze zjednoczenia z Bogiem, Miłość drogą do realizacji zjednoczenia z Bogiem, Duchowość nazaretańska jako droga osób zakonnych. Na końcu omówiona jest Święta Rodzina jako wzór w życiu rodzinnym i samotnym.

Trzeba przyznać, że struktura jest bardzo rozbudowana, stosownie do wielkich rozmiarów dysertacji. Ogólnie mówiąc, struktura jest przejrzysta, logiczna i pozwalająca na wyczerpujące ujęcie tematu. Można mieć do niej pewne zastrzeżenia, np. dlaczego np. prace magisterskie czy opracowania nie zostały omówione we wstępie jako „stan badań”. Zastrzeżenia budzi fakt umieszczenie doświadczenia mistycznego F. Siedliskiej jako elementu duchowości nazaretańskiej, sugerowałoby to, że każdy, kto pójdzie ścieżką tej duchowości może dostąpić tego typu przeżyć. Poza tym, gdy porównamy tytuł dysertacji „Duchowość nazaretańska w ujęciu bł. Marii od Pana Jezusa Dobrego Pasterza - Franciszki Siedliskiej (1842 -1902)” i tytuł piątego rozdziału „Główne aspekty duchowości nazaretańskiej w ujęciu bł. Franciszki Siedliskiej”, treściowo całkowicie się one pokrywają. Powtarzające się w niektórych punktach słowo „spojrzenie” jest kolokwializmem, należałoby zamienić je na termin bardziej adekwatny.

OCENA MERYTORYCZNA

Trzeba przyznać, że recenzowana praca charakteryzuje się wysokim poziomem merytorycznym realizacji założonego projektu. Wszystkie podjęte tu wątki, elementy podejmowanej problematyki zostały przez autorkę wyjątkowo dogłębnie zbadane, aż do ich warstwy semantycznej, historycznej czy kulturowej. Oczywiście można czasem mieć wrażenie, że autorka w przeprowadzanych analizach zbyt daleko oddala się od głównego nurtu zagadnień, że ilość dygresji i objaśnień jest zbyt przytłaczająca. Jednak w efekcie otrzymujemy encyklopedyczne dzieło podejmujące zagadnienie duchowości nazaretańskiej, połączone z solidną, bardzo dokładną duchową biografią Franciszki Siedliskiej. Biografia ta z kolei osadzona jest w bardzo szczegółowo zbadanym kontekście jej życia, czym autorka ustrzegła

się błędu ahistoryczności, który można spotkać w tego typu pracach o charakterze biograficznym. A kontekst ten, jak zaznacza sama autorka we Wstępie, jest niezwykle złożony: całe XIX-wieczne stulecie żyje rytmem szybkich zmian, atmosferą dynamicznie ścierających się rozlicznych poglądów umysłowych i społecznych, przekształcenia te są widoczne zarówno w gospodarce, nauce, jak i w sztuce, to wszystko autorka zauważa i syntetycznie prezentuje. Autorka przedstawiła swoją tezę również na szerokim tle zmian zachodzących w samym Kościele: katolicy opierali się zarówno tendencjom sekularyzmu, liberalizmu, socjalizmu/komunizmu, jak i drapieżnemu kapitalizmowi, a także pozostałościom kwietyzmu i jansenizmu. Kontekst biograficzny tworzą też doniosłe wydarzenia: Duże znaczenie miały objawienia Maryjne w La Salette (1846) i Lourdes (1858), ogłoszenie dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Matki Bożej (1854) oraz obrady Soboru Watykańskiego I (1869-1870). Te wszystkie konteksty są w pracy ukazane w powiązaniu z duchowością Franciszki Siedliskiej i duchowości nazaretańskiej, co pozwala o wiele lepiej zrozumieć nie tylko korzenie, ale i znaczenie tej duchowości.

Analiza źródeł dysertacji doprowadziła autorkę do wskazania i opisanie oryginalności drogi duchowości nazaretańskiej. W rozdziale pierwszym pracy prezentującym jak najszerszą bazę ogólną, będącą podstawą dla duchowości nazaretańskiej, poprzez interpretację zapisów biblijnych, apokryficznych oraz odwołań do odkryć archeologii biblijnej, autorka ukazała szczególnie ewangeliczne poszukiwania matki Siedliskiej oraz możliwe konotacje apokryficzne i archeologiczne. Poszukiwania te zostały uzupełnione poprzez zestawienie myśli teologicznej dotyczącej Świętej Rodziny od Ojców Kościoła, aż po czasy współczesne polskiej mistyczki, których wpływ także jest widoczny w jej spuściźnie. Zostały wyeksponowane niektóre osoby tworzące Wspólnotę Nazaretańską, aby następnie za Franciszką Siedliską wskazać na charakterystyczne jej elementy. Jedną z najtrudniejszych kwestii (jak wskazała autorka w Zakończeniu) okazało się właśnie odnalezienie pierwszej i bezpośredniej inspiracji dla tego – jak to się dzisiaj określa – projektu, nie tylko w kontekście przestrzeni duchowej, ale i historycznej. Autorka wiele miejsca poświęciła ukazaniu postaci najważniejszych spowiedników i kierowników duchowych Franciszki Siedliskiej oraz ich wpływ na wybory dokonane przez Założycielkę, nie tylko te pierwsze, ale również te pogłębiające najwcześniejsze intuicje duchowe. Fakt, że Siedliska wybrała Świętą Rodzinę jako wzór dla swojego własnego życia duchowego oraz nowopowstającego dzieła był wynikiem zarówno bezpośredniego działania Ducha Świętego, jak również konsekwencją atmosfery tamtych czasów panującej w Kościele. Ponadto, co autorka z wielką dokładnością wskazała, Franciszka

Siedliska otrzymywała bardzo konkretną pomoc poprzez kontakty ze spowiednikami, co oczywiście nie uchroniło jej również przed pewnymi zawirowaniami i trudnościami. Czynniki te, opisane w rozdziałach trzecim i czwartym, uzupełniając się – jak wykazała autorka - były impulsem do rozpoznania nowej drogi, odkrycia Świętej Rodziny, jako osobistej drogi charyzmatycznej Marii od PJD.

Merytorycznym walorem dysertacji jest również to, że przedstawiona tu koncepcja życia duchowego jest zaprezentowana jako propozycja drogi dla chrześcijan zarówno żyjących życiem rodzinnym, jak i konsekrowanym. Duchowość życia konsekrowanego i duchowość laikatu mogą przecież spotykać się nawet w przestrzeni modlitwy kontemplacyjnej. Inne wspólne elementy tak głęboko ukazane przez autorkę, to pozostawanie w miłującej obecności Boga, relacje międzyludzkie budujące prawdziwą komunię, duch kenozy i zupełnego powierzenia się Bogu, a wreszcie dynamiczna misja, opierająca swą siłę na mocy płynącej z łaski Boga, poprzez posłuszeństwo Jego Słowu. To wszystko, jak słusznie udowadnia autorka, można dziś zaproponować każdemu świadomemu chrześcijaninowi jako drogę zbawienia.

Pani Anna Mierzejewska tak dogłębnie badając różne aspekty środowiska Franciszki Siedliskiej sama wykazuje się niezwykłą erudycją, rozległą wiedzą historyczną, teologiczną, mistyczną, a także umiejętnością powiązania różnorodnych wątków. Na przykład na s. 172 napotykamy bardzo dobry tekst autorski wskazujący i uzasadniający przedstawienie tła teologicznoduchowego, dla życia Franciszki Siedliskiej, jest to wzorcowe podkreślenie ważności tej problematyki. Recenzent zgłasza jednak również kilka uwag merytorycznych:

1. Na stronie 130 autorka zaczęła przedstawiać historię kultu św. Józefa w Polsce. Historię tę rozpoczęła od XVII wieku, a konkretnie od informacji, że jednym z najśłynniejszych polskich propagatorów nabożeństwa, a co za tym idzie próby budowania polskiej józefologii był opat krzeszowskiego klasztoru cystersów Bernard Rosa. Jego życie przypada na najbardziej płodny okres rozwoju zainteresowania osobą świętego Józefa w Kościele powszechnym, czyli na wiek XVII. Nie jest to cała prawda, ponieważ dzięki zakonom żebraczym pewne formy czci św. Józefa były obecne wcześniej.
2. W podrozdziale 3 pierwszego rozdziału autorka zdecydowała się na ukazanie św. Józefa w ujęciu współczesnej józefologii, cytując kilka dzieł na ten temat. Jednak jeśli zakładamy, że ma to być józefologia naprawdę współczesna, to według zasad źródeł topiki teologicznej najpierw należałoby zbadać wypowiedzi papieskie. Jednym z

ostatnich listów apostolskich papieża Franciszka był „Patris corde” – właśnie o św. Józefie. Szkoda, że tego listu tu zabrakło, ponieważ byłby cennym źródłem i uzupełnieniem dla problematyki omawianej dysertacji.

3. Na stronie 143 autorka napisała: „To stwierdzenie wskazuje na dynamikę wspólnoty Świętej Rodziny. Franciszka widzi trzy Osoby, nie w znaczeniu bycia miłym, niekonfliktowym i bezgrzesznym”. Sugestia, że Jezus i Maryja nie byli „bezgrzeszni” w pewnym sensie jest herezją, jednak w tym przypadku można usprawiedliwić autorkę, która słowo użyła w znaczeniu przenośnym, metaforycznym.
4. Pewną wątpliwość budzą nieuzasadnione analizy leksykalne poszczególnych słów – wydaje się, że aż tak głębokie sięganie do znaczenia liter i słów nie są potrzebne dla realizacji tezy badawczej postawionej w tytule pracy. Podobnie nie są potrzebne tak rozległe opisy dotyczące apokryfów, tym bardziej, że autorka stwierdza, że „u Franciszki Siedliskiej nie znajdujemy bezpośrednich wzmianek o apokryfach” (s.64).
5. W Zakończeniu autorka przedstawiła w skrócie wyniki swoich badań, ale brakuje wniosków, a te mogłyby być bardzo interesujące, również dla współczesnej teologii duchowości, teologii pastoralnej czy innych dziedzin.

OCENA FORMALNA DYSERTACJI

Ocena formalna w tym przypadku musi uwzględniać również objętość pracy. Jest ona ogromna, w związku z tym nakład pracy, aby zadbać o szczegóły formalne, był proporcjonalnie większy. Autorka zadbała aby praca była dokładna, język czytelny ale poprawny teologicznie, przypisy, bibliografia, aneksy, wszystko to robi wrażenie benedyktyńskiego, mozolnego wysiłku nad każdą stroną. Autorka prowadzi czytelnika po trudnej problematyce, od języków obcych, historiografię aż po zagadnienia mistyczne, jednak czyni to zawsze umiejętnie i z zachowaniem metodologii i nomenklatury charakterystycznej dla poszczególnych dziedzin. Język, jak wspomniano, jest poprawny, bogaty i dokładny. Jednak recenzent zgłasza następujące uwagi dla oceny formalnej:

1. Czasem pojawia się czas teraźniejszy w narracji (np. na s. 2) o przeszłych wydarzeniach. Dodają one dynamizmu tekstowi, jednak pasują bardziej do innych form literackich niż dysertacja naukowa.
2. Rażąco jest tak częste używanie przez autorkę czasowników w pierwszej osobie liczby mnogiej. Autorka używa „my”, podczas gdy nie wiadomo, kto stoi za tymi odczuciami czy czynnościami, kto się składa na owe „my”. Ogólnie istnieje zasada, że w pracach naukowych unikamy 1 osoby, zarówno w pojedynczej jak i mnogiej liczbie. Na stronie 194 autorka napisała na przykład: „Na koniec trzeba zaznaczyć, iż zgadzamy się z poglądem M. Winowskiej, która stwierdza, że inspiracja nazaretańska przyszła przede wszystkim jako natchnienie z góry”.
3. W zasadzie w przypisach nie podajemy całych imion autorów: Por. Krzysztof Guzowski, *Maryja wzorem współpracy z Duchem Świętym*, SM 19/1-4 (2017) 52-53.
4. Należałoby poprawić tytuł na str. 174: „Wewnętrzne natchnienia oraz inspiracyjne”
5. Przy netografii należałoby umieścić daty dostępu.
6. Zauważono kilkanaście błędów literowych, które przy ewentualnej publikacji, należałoby poprawić: s. 5, s. 7. (Differentia nie defferentia). 8, 9, 11, 174.
7. Dość często po kropce zdanie autorka zaczyna od małej litery, ale być może jest to błąd komputerowy.

Proponuję do dyskusji na obronie publicznej następujące problemy:

1. Co z duchowości nazaretańskiej można by zaproponować dzisiejszej młodzieży?
2. We Wstępie autorka napisała, że główną misją kobiety za czasów Franciszki Siedliskiej była przestrzeń rodzinna, zarządzana jednak i zabezpieczana przez męża, jeśli był on w domu. „Gdy aspiracje ziemianki były odmienne, mogła ona szukać sensu swego życia w religii, filozofii, czasami także w ideologiach i polityce. Co do powołania zakonnego, często w ogóle nie brano go pod uwagę, ze względu na negatywny obraz, jaki posiadał on w oczach ówczesnego społeczeństwa”. Można odnieść wrażenie, że i dzisiaj obraz życia zakonnego jest psuty przez różne działania medialne, co być może wstrzymuje młodych ludzi przed radykalnym wyborem drogi życia konsekrowanego. Co z sylwetki Franciszki Siedliskiej, która sama poszła niejako pod prąd tego antyklerykalnego nurtu, można by wskazać jako współczesnemu Kościołowi jako odpowiedź na tak gwałtowny kryzys powołań i negatywny obraz życia zakonnego ?

OCENA KOŃCOWA

Dysertacja pani Jolanty Anny Mierzejewskiej zasługuje na wysokie uznanie. Autorka wykonała ogrom pracy o zasięgu interdyscyplinarnym. Zdaniem recenzenta powinna zostać opublikowana, ponieważ poprzez szeroko rozpowszechnioną publikację może się przyczynić do propagowania tak istotnej dzisiaj w Kościele duchowości nazaretańskiej. Przedstawione uwagi, sugestie czy wątpliwości wymagają z pewnością niewielkich korekt, nie stanowią jednak jakichkolwiek przeszkód, by stanowczo stwierdzić, że recenzowana rozprawa, napisana z tak wielkim rozmachem jest wartościowa teologicznie, ambitna i rzetelnie udokumentowana. Jest ona również szczegółowym opisem pewnego wycinka historii Polski, co jeszcze bardziej podkreśla jej wartość naukową. Stwierdzam zatem, że spełnia wszelkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim i zasługuje w pełni na wysokie uznanie. Wnioskuje zatem o dopuszczenie panią Jolantę Annę Mierzejewską do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

